

Під час XVI Міжнародного молочного конгресу було оголошено переможців рейтингу учасників Програми контролю сирого молока в категорії «Найнижчий рівень кількості соматичних клітин» за підсумками 2023 року.

ПРОГРАМА КОНТРОЛЮ СИРОГО МОЛОКА:
ТОП-10 УЧАСНИКІВ

Рівень кількості соматичних клітин (КСК) — один із показників безпечності сирого молока, який підлягає обов’язковому державному контролю Держпродспоживслужбою. Максимально допустимий рівень КСК відповідно до європейських вимог становить 400 тис. клітин/мл за середньою геометричною величиною за тримісячний період із відбором щонайменше 1 зразка на місяць. В Україні цієї вимоги повинні дотримуватись оператори ринку, які поставляють молоко на молокопереробні потужності-експортери до країн Європейського Союзу, а також до виробників дитячого харчування. Через два роки з дня припинення або скасування воєнного стану — вона стане обов’язковою для інших виробників сировини. Наразі максимально допустимий рівень КСК становить 500 тис. клітин/мл молока за середньою геометричною величиною за тримісячний період із відбором щонайменше 1 зразка на місяць.

Безпечність та якість сирого молока контролюється із застосуванням програмного забезпечення «Молочний модуль». Станом на 1 січня 2024 року в ньому зареєстровано 860 операторів ринку з 22 областей України. У 2023 році у 615 операторів ринку із 17 областей було відібрано зразки сирого молока та направлено до уповноважених лабораторій. Зокрема, протягом 2023 року було зареєстровано 6410 актів відбору зразків для дослідження на КСК.

Кращих учасників Програми контролю сирого молока для нагородження в категорії «Найнижчий рівень кількості соматичних клітин» було обрано за такими критеріями:

- регулярні дослідження цього показника — враховувались наявні щомісячні результати досліджень на КСК: щонайменше 12 результатів досліджень у 2023 році та 1 зразок на календарний місяць;
- на наступному етапі обчислювалося середнє арифметичне значення за 12 місяців 2023 року для

кожного оператора ринку, у якого на цьому етапі було щонайменше 12 валідних значень результатів досліджень;

- заключний етап передбачав ранжування за значенням середньорічної арифметичної величини КСК від найменшого до найбільшого значення.

ТОП-10 учасників Програми контролю сирого молока в категорії «Найнижчий рівень кількості соматичних клітин»

Рейтинг	Назва оператора ринку	Область	Середньорічна КСК/мл
1	ТОВ «Молоко Вітчизни»	Сумська	80 250
		Сумська	80 417
		Сумська	81 500
2	ТОВ «Агрофірма «Довіра»	Сумська	87 500
3	ТОВ «Агрофірма «Маяк»	Полтавська	92 167
4	ТОВ «Агрофірма «Козацька»	Сумська	92 833
5	Сільськогосподарський кооператив «Дружба»	Полтавська	94 083
6	СФГ «Віталія»	Сумська	94 167
7	ТОВ «Агрофірма «Харчовик»	Сумська	96 667
8	ТОВ «Дубовичі»	Сумська	97 500
9	ТОВ «Агрофірма ім. Довженка»	Полтавська	106 000
10	ПСП «Агрофірма «Горинь»	Тернопільська	117 167

Програма контролю сирого молока реалізується Держпродспоживслужбою України з квітня 2019 р. за підтримки Швейцарії в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія).

Україна, зобов’язавшись привести правове поле у відповідність до вимог ЄС, сформувала еквівалентні європейським процедури перевірок якості і безпечності сирого молока, а також їхнього контролю компетентним органом — Держпродспоживслужбою. Програма контролю сирого молока в Україні стартувала 15 лютого 2019 року як пілотний проект у чотирьох областях, сьогодні вона обов’язкова для всіх виробників. Аби підсумувати головні аспекти її запровадження, акцентувати увагу на оновлених вимогах до виробництва й обігу молока, під час круглого столу «Євроінтеграційні законодавчі вимоги до молочних ферм щодо здоров’я і благополуччя тварин та програм контролю сирого молока» виступила Тетяна Гаркавенко, головна експертка швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України».

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ
ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ
ДО ПРОГРАМИ
КОНТРОЛЮ СИРОГО
МОЛОКА

Гармонізація українського законодавства, на якому базується програма контролю сирого молока, з європейським — на завершальному етапі. Зокрема з метою імплементації положень Виконавчого Регламенту Комісії (ЄС) 2019/627, Регламенту (ЄС) 178/2002 та Регламенту (ЄС) 853/2004:

- внесено зміни до закону України №2042-VIII «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров’я та благополуччя тварин» (далі — Закон України № 2042);
- внесено зміни до закону України №771 «Про основні принципи

та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (далі — Закон України №771);

- ухвалено накази Міністерства аграрної політики та продовольства України №118 «Про затвердження Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів» (далі — наказ №118/2019) від 12.03.2019 та №209 від 07.04.2022 «Про затвердження Гігієнічних вимог до дрібнотоварного виробництва та обігу молока» (далі — наказ №209/2022).

Переглянути повний текст документів можна за посиланням або QR-кодом в **табл. 1 на стор. 12**.

Закон України №771 встановлює правові засади забезпечення якості та безпечності харчових продуктів і

продовольчої сировини для здоров’я населення, регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками і споживачами.

В основі змін системи державного контролю за введенням в обіг сирого молока лежить **стаття 40 «Державний контроль сирого молока та молозива»** Закону України №2042.

Затверджено низку нормативно-правових актів, які деталізують виконання положень цієї статті, зокрема це наказ №118/2019, який встановлює технічні аспекти реалізації програми контролю сирого молока та наказ №209/2022, який пояснює особливості дотримання гігієнічних вимог при виробництві молока для дрібнотоварних вироб-

ників. З метою завершення процесу гармонізації законодавства в частині заходів належної виробничої практики виробництва й обігу молока до цього наказу вносилися зміни, які ми детально описували в попередніх номерах журналу¹.

Нагадаємо, що оператор ринку самостійно зобов'язаний **розробити та впровадити процедури періодичної перевірки сирого молока** для визначення рівня загального бактеріологічного забруднення (ЗБЗ) та/або кількості соматичних клітин (КСК), а також на виявлення залишків протимікробних речовин/антибіотиків. Їхня **періодичність** не повинна бути меншою за встановлену законодавством. «Готовим рішенням» для оператора ринку є участь в програмі контролю сирого молока з реєстрацією у Молочному модулі.

Компетентний орган здійснює моніторинг упровадження процедур періодичної перевірки сирого молока та результатів лабораторних досліджень. Щоб усі результати випробувань були легітимними, дослідження проводяться в уповноважених лабораторіях.

Право **відбирати зразки** сирого молока мають державний ветеринарний інспектор, представник уповноваженої лабораторії та уповноважений ветеринар, який знаходиться найближче до ферми. Через прямий конфлікт відбір зразків не може проводитись оператором ринку або його працівниками/представниками.

Узагальнимо **останні зміни** до Наказу №118/2019, внесені наказом №2033/2024 (переглянути повний текст документа можна за посиланням або QR-кодом у **табл. 1**).

Зокрема затверджено **методи лабораторних досліджень** (випробувань) сирого молока, отриманого в місцях первинного виробництва, на залишки протимікробних речовин/антибіотиків, точку замерзання, а також на лужну фосфатазу під час дослідження молока безпосередньо після термічної обробки.

Встановлено **алгоритм підтвердження невідповідних результатів** лабораторних досліджень, отриманих скринінговими методами на залишки протимікробних речовин/антибіотиків (**інфографіка на стор. 13**).

¹ Журнал «Молоко і ферма» № 6, грудень 2022; № 6, грудень 2023; № 3, червень 2024 та № 4, серпень 2024.

таблиця 1

Нормативно-правові документи для програми контролю сирого молока

Назва документа	Посилання на повний текст документа
Закон України Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин №2042-VIII, чинний, поточна редакція від 31.12.2023	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#n2
Закон України Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів №771, чинний, поточна редакція від 26.10.2023	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text
Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України №118 «Про затвердження Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів», чинний, поточна редакція від 09.09.2024	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0593-19#Text
Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України №209 «Про затвердження Гігієнічних вимог до дрібнотоварного виробництва та обігу молока», чинний, поточна редакція від 07.04.2022	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-22%23Text#Text
Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України №2033 «Про затвердження Змін до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12 березня 2019 року №118», чинний, поточна редакція від 11.07.2024 (далі – наказ №2033/2024)	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1245-24#Text

**НАКАЗ
Мінагрополітики
від 11.07.2024 № 2033**

**ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО НАКАЗУ
МІНАГРОПОЛІТИКИ
ВІД 12 БЕРЕЗНЯ 2019 РОКУ № 118**

ЯКІ ЗМІНИ ЗАТВЕРДЖЕНІ НАКАЗОМ?

- затверджено методи лабораторних досліджень (випробувань) молока та молочних продуктів для визначення залишків протимікробних речовин/антибіотиків, точки замерзання та лужної фосфатази
- встановлено алгоритм підтвердження невідповідних результатів лабораторних досліджень, отриманих скринінговими методами

Цю публікацію було створено за підтримки Швейцарії в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія). Відповідальність за зміст цієї публікації несе виключно автор(и). Точка зору автора(ів) не обов'язково відображає точку зору SECO, FiBL, SAFOSO AG, www.qftp.org.

РЕФЕРЕНС-ЛАБОРАТОРІЯ З ДОСЛІДЖЕНЬ (ВИПРОБУВАНЬ)
МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ (НРЛ)

- Уповноважена компетентним органом
- Основна мета діяльності – здійснення організаційно-методичного керівництва, консультативної та практичної допомоги мережі уповноважених компетентним органом на дослідження сирого молока лабораторій у межах програми контролю сирого молока

Детальніше
про порядок та
критерії уповноваження:

Детальніше
про програму контролю
сирого молока:

Перелік уповноважених
лабораторій у межах програми
контролю сирого молока:

Основі функції НРЛ

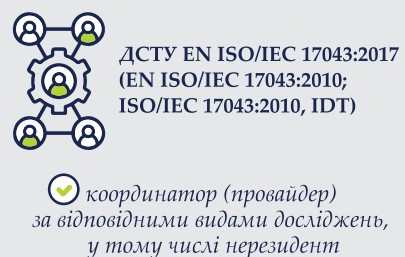
ПІДТВЕРДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛАБОРАТОРІЙ

ВАЖЛИВО!

Уповноважені компетентним органом лабораторії повинні брати участь у раунді професійного тестування за відповідними видами досліджень не рідше 1 разу на рік!

Координатором (провайдером) раундів професійного тестування може бути:

Оператор ринку зобов'язаний самостійно розробити та впровадити процедури періодичної перевірки сирого молока на загальне бактеріологічне забруднення, кількість соматичних клітин та залишки антибіотиків, і «готовим рішенням» є участь у програмі контролю сирого молока з реєстрацією в Молочному модулі.

Ще одна важлива зміна до наказу №118/2019 — додано новий розділ про референс-лабораторію з досліджень (випробувань) молока та молочних продуктів, в якому розписано її основні функції:

- організація уніфікованої системи лабораторних досліджень на критерії для сирого молока;
- організація порівняльних випробувань між уповноваженими лабораторіями;
- навчання персоналу уповноважених лабораторій;
- координація діяльності уповноважених лабораторій;
- співробітництво з референс-лабораторіями інших країн тощо (інфографіка на стор. 14).

Оператори ринку повинні досліджувати молоко на залишки протимікробних речовин/ антибіотиків з частотою не рідше одного разу на місяць скринінговим методом, а в разі отримання невідповідного результату скринінговим методом проводиться дослідження референс-методом, щоб встановити діючу речовину або групу діючих речовин та їхній кількісний вміст.

«Це насправді актуально та важливо. Уявімо, що уповноважена лабораторія виявила в зразку молока залишки антибіотика скринінговим методом, тобто отримала невідповідний результат. Скринінговий метод достатньо чутливий і використовується для того, щоб визначити зразки, які є точно якісними і безпечними. В цьому разі оператор ринку повинен розуміти, що саме цей зразок необхідно направити в лабораторію для дослідження референс-методом, який допоможе виявити наявну діючу речовину/речовини та визначити їхню кількість, оскільки скринінгові методи цього не роблять, тому й необхідне додаткове дослідження підтверджуючими методами. Можливо, виявиться, що кількість діючої речовини не перевищує допустимий рівень, відповідно, обіг

молока не припинятиметься», — пояснює Тетяна Гаркавенко.

Раніше наказом №118/2019 встановлювались вимоги лише до сирого молока, яке поставляється на переробку потужністю. Однак якщо виробник хоче реалізовувати сире молоко, що не піддавалося термічній обробці та буде вводиться в обіг як харчовий продукт кінцевому споживачу, то повинен знати і виконувати вимоги, затверджені наказом № 2033/2024 (інфографіка на стор. 16-17) і які стосуються:

- господарств з виробництва молока й тварин, від яких таке молоко отримується;
- молочних автоматів для нефасованого сирого молока;
- реалізації такого молока.

Зокрема, сире молоко має бути отримане не пізніше 24 годин з моменту першого доїння і бути охолодженом. Чітко встановлюються місця та правила реалізації: безпосередньо з господарства, з фермерського магазину, з ємності для молока (цистерна, резервуар тощо), молочних автоматів для нефасованого сирого молока. Перед реалізацією молоко можна попередньо упакувати.

На видному місці повинна бути розміщена інформація про господарство: назва, номер державної реєстрації та/або експлуатаційного дозволу, фактична адреса, номер телефону та адреса електронної пошти, а також напис «Сире молоко, кип'ятити перед вживанням».

Тварини, які використовуються для виробництва такого молока:

- повинні утримуватись окремо від інших тварин;
- підлягають щомісячному огляду державним ветеринарним ін-

спектором або уповноваженим ветеринаром з метою перевірки дотримання законодавства щодо виробництва сирого молока, стану здоров'я тварин та використання ветеринарних препаратів;

- підлягають щомісячному дослідженню на КСК. Тобто крім досліджень збірного молока в межах програми контролю сирого молока, на цей показник потрібно досліджувати зразки від кожної тварини. В індивідуальних зразках сирого молока КСК не повинна перевищувати 250 тис. клітин/мл. Якщо їхня кількість більша, ці зразки слід дослідити на виявлення збудника маститу (у корів з кожної чверті вимені).

Про критерії до сирого молока, що не піддавалося термічній обробці та буде вводиться в обіг як харчовий продукт кінцевому споживачу, ми детально описували в попередньому номері журналу².

Щодо вимог до молочних автоматів для нефасованого сирого молока, то:

- продавати сире молоко через молокомати можна в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці та території територіальної громади з господарством, де молоко виробляється;

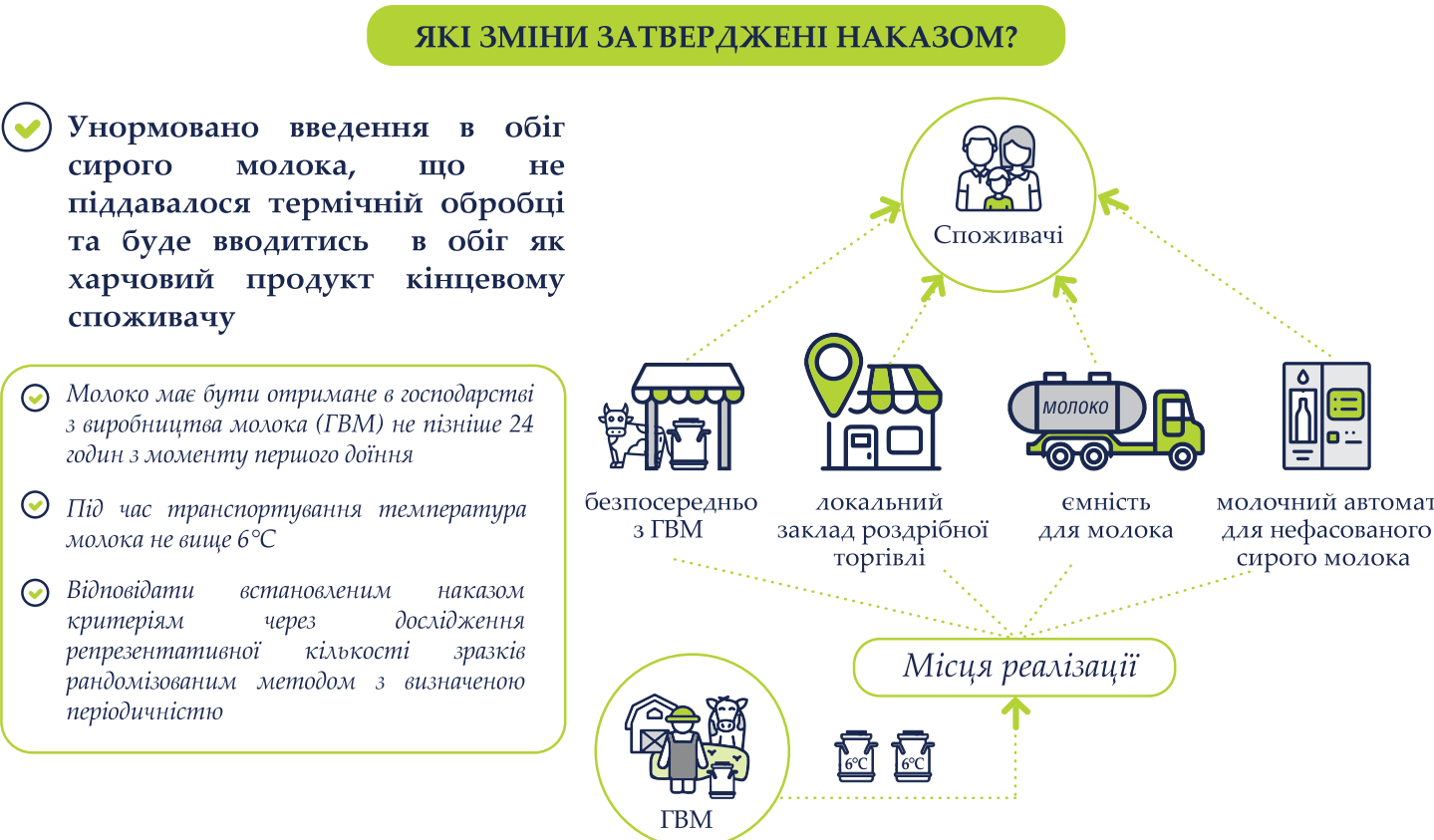
- їх дозволяється розміщувати в чистих приміщеннях, без потрапляння на них прямих сонячних променів; приміщення мають бути захищені від шкідників, належно відокремлені від приміщень для утримання тварин;

- якщо вони встановлюються на відкритих майданчиках, то мають бути прикриті навісом;

- не дозволяється в одному автоматі змішувати молоко з різних господарств та різних партій сирого молока одного господарства;

- автомат слід наповнювати регулярно, заздалегідь виливши молоко, що залишилося. Це молоко не можна використовувати для споживання людиною і вводити в обіг як харчовий продукт. Таке молоко після відповідної обробки можна використати для технічних цілей чи як корм для тварин тощо (інфографіка на стор. 18-19). ●

Круглий стіл «Євроінтеграційні законодавчі вимоги до молочних ферм щодо здоров'я і благополуччя тварин та програм контролю сирого молока» відбувся в рамках XVI Міжнародного молочного конгресу за підтримки Швейцарії в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія).

НАКАЗОМ ВСТАНОВЛЕНО ВИМОГИ ДО МОЛОЧНИХ АВТОМАТІВ
ДЛЯ НЕФАСОВАНОГО СИРОГО МОЛОКА

Оператор ринку молока та молочних продуктів, який вводить в обіг молоко, що не піддавалося термічній обробці та буде вводитись в обіг як харчовий продукт через молочні автомати для нефасованого сирого молока, повинен розробляти, вводити в дію та застосовувати постійно діючі процедури, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках

Здійснюється в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці та території територіальної громади з господарством з виробництва молока (ГВМ)

Молочні автомати дозволяється розміщувати в чистих приміщеннях, щоб знизити ризик забруднення молока, без потрапляння на них прямих сонячних променів

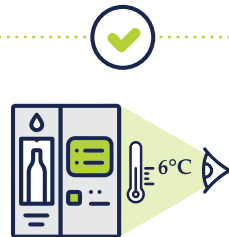
Приміщення мають бути захищені від шкідників, бути належно відокремлені від приміщень для утримання тварин

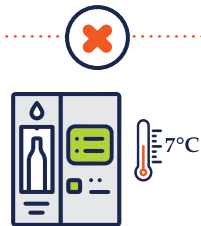
У разі встановлення молочних автоматів на відкритих майданчиках, вони мають бути прикриті навісом

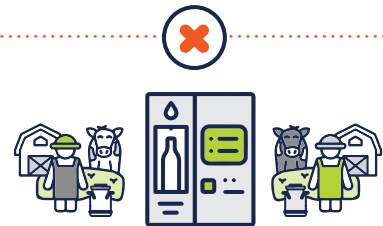
Сире молоко, яке заливається в молочний автомат, повинно мати температуру не вище 6°C

Контроль температури сирого молока в молочному автоматі необхідно проводити щодня

У разі, якщо температура не підтримується на належному рівні, робота молочного автомата повинна бути припинена до усунення виявлених несправностей

Не дозволяється в одному автоматі змішувати молоко з різних ГВМ

Не дозволяється в одному автоматі змішувати різні партії сирого молока одного ГВМ

ВИМОГИ ДО НАПОВНЕННЯ МОЛОЧНИХ
АВТОМАТІВ ДЛЯ НЕФАСОВАНОГО СИРОГО МОЛОКА

- Молочний автомат слід наповнювати регулярно (рекомендовано – щодня) заздалегідь виливши молоко, що залишилося. Це молоко **не може використовуватися для споживання людиною** і не має вводитися в обіг як харчовий продукт. Таке молоко після відповідної обробки можна використати для технічних цілей чи як корм для тварин
- Між спорожненням та наповненням молочний автомат має підлягати очищенню та дезінфекції з дотриманням інструкцій по догляду від виробника молочного автомата та використанням дезінфекційних засобів
Після дезінфекції молочний автомат обов'язково слід промити водою, що відповідає вимогам, установленим для води питної
- Перед основним наповненням молочного автомата сирим молоком, через нього слід пропустити невелику кількість сирого молока для видалення промивної води
Резервуар молочного автомата слід заповнювати так, щоб уникнути забруднення сирого молока

ВАЖЛИВО!

Обов'язкова інформація для споживача

розмістити на видному місці
(може надаватись також з використанням QR-коду)

назва ГВМ	
номер державної реєстрації та/або експлуатаційного дозволу	
фактична адреса	
номер телефону	адреса електронної пошти
СИРЕ МОЛОКО, КИП'ЯТИТИ ПЕРЕД ВЖИВАННЯМ	
Вжити до _____ дата не пізніше, ніж через 3 дні після першого доїння молока	Зберігати за температури від 0°C до 6°C в захищеному від світла місці

Правила користування
молочним автоматом

щодо дотримання високого рівня персональної чистоти (**не торкатися крана** молочного автомата руками)

не допускати контакту споживчої тари з краном (з міркувань гігієни та запобігання забрудненню)

біля молочних автоматів для нефасованого сирого молока може бути передбачена можливість використання **одноразових рукавичок**